

דצמבר 2007

משפטים בחצר האחורית

מימוש זכויות ההליך ההוגן בבתי המשפט הצבאיים בשטחים

תמצית הממצאים והמלצות

תוכן עניינים

1	מבוא
2	מערכת המשפט בשטחים הכבושים: רקע ומבנה
2	זכויות ההליך ההוגן בבתי המשפט הצבאיים
2	חזקת החפות
3	פומביות הדיון
3	הזכות לדעת את האישום
4	הזכות לייצוג בידי סגור והזכות להכין הגנה יעילה
5	הזכות למשפט ללא שיהוי
6	תרגום
6	קטינים

מבוא

מאז כיבוש השטחים ב-1967 ועד היום שופט צה"ל במערכת בתי המשפט הצבאיים בשטחים אזרחיים פלסטיניים המואשמים בביצוע עבירות שונות – ביטחוניות ואחרות: למעלה מ-150,000 פלסטיניים הועמדו לדין בבתי משפט אלה מאז שנת 1990 בלבד. כמחצית מכלל האסירים המוחזקים כיום במדינת ישראל הם פלסטיניים שנשלחו לבתי הכלא בידי בתי המשפט הצבאיים.

עם זאת, מערכת המשפט הצבאית בשטחים פעלה עד היום בחסות החשכה. רק מחקרים ופרסומים מעטים ביותר בחנו את פעילותה, והפיקוח הפנימי עליה רופף מאד. דו"ח "יש דיין" משפטים בחצר האחורית בא למלא במעט את החסר.

הדו"ח בוחן פן אחד של הנעשה בבתי המשפט הצבאיים: מידת ההקפדה על זכויות ההליך ההוגן בבתי המשפט הצבאיים של הערכאה הראשונה. זכויות ההליך ההוגן (Due Process Rights) במשפט הפלילי הן חלק מסל הזכויות המוקנות לנאשמים, חשודים ועצורים בהליך הפלילי והמגולמות במה שנהוג לכנות הזכות למשפט הוגן (Fair Trial). זכויות ההליך ההוגן מבטיחות לכל נאשם העומד למשפט – בכל בית משפט – את התנאים שיאפשרו לו להתמודד עם האישומים התלויים נגדו. אלה כוללות, בין היתר, את זכויותיו להבין את האישומים נגדו, להתגונן נגדם ביעילות, להיעזר בעורכי-דין, לחקור עדים, ועוד כהנה וכהנה זכויות הנחשבות לזכויות "פרוצדוראליות" שעניינן יצירת התנאים למשפט הוגן. ללא מימושו – לא יתכן משפט צדק ופגיעה בהן מגדילה את הסיכון לעיוותי דין.

הדו"ח מתבסס על למעלה מ-800 תצפיות שערכו מתנדבות ומתנדבי "יש דיין" בבתי המשפט הצבאיים שומרון ויהודה, על נתונים שהתקבלו מצה"ל ועל ראיונות ומחקר נוסף, וחושף שורת ליקויים וכשלים חמורים במימוש זכויות ההליך ההוגן במערכת המשפט הצבאית הפועלת בשטחים הכבושים.

מערכת המשפט בשטחים הכבושים: רקע ומבנה

סמכותה של מעצמה כובשת להקים בתי משפט צבאיים בשטח הכבוש ולשפוט בהם את תושביו מעוגנת בסעיף 66 לאמנת ג'נבה הרביעית, וחלה על עבירות הנוגעות לביטחון ולסדר ציבורי. בסעיפים נוספים באמנת ג'נבה הרביעית, כמו גם באמנות אחרות המהוות חלק מדיני העימות המזוין, דיני הכיבוש ומשפט זכויות האדם הבינלאומי, נקבעו סטנדרטים מינימאליים להבטחת הליך הוגן בבתי המשפט הללו.

תחיקת הביטחון שחוקק צה"ל בשטחים העניקה לבתי המשפט הצבאיים סמכות אקסטר-טריטוריאלית, המאפשרת להם לדון כל אדם – בין אם תושב השטחים ובין אם לאו – ובכל עבירה: בין אם בוצעה בשטחים ובין אם מחוץ להם. השופטים בהם הם קציני צבא בשירות סדיר ובמילואים; התובעים הם קציני הפרקליטות הצבאית שחלקם טרם הוסמכו כעורכי דין; הסגורים הם עורכי דין, פלסטינים וישראלים שמספרם אינו עולה על עשרות בודדות; הנאשמים הם אזרחים פלסטינים – קטינים ובגירים. אזרחים ישראלים אינם נשפטים בבתי המשפט הללו, על אף שיש לבתי המשפט הצבאיים סמכות מלאה לשופטם.

עשרות אלפי דיונים מתנהלים מדי שנה בבתי המשפט הצבאיים, ומוגשים בהם אלפי כתבי אישום העוסקים בעבירות רבות ומגוונות: החל בעבירות ביטחוניות מובהקות, עבור בעבירות פליליות רגילות, וכלה בעבירות תעבורה: בין השנים 2002-2006 הגישה התביעה הצבאית בבתי משפט אלה למעלה מ-43,000 כתבי אישום – כשליש מהם בעבירות ביטחוניות (פח"ע). עם זאת, רק בחמישה אחוזים מכלל כתבי האישום שהוגשו באותן שנים הואשמו נאשמים בעבירות של רצח (אחוז אחד) או ניסיון לרצח (ארבעה אחוזים).

מערכת בתי המשפט הצבאיים פועלת היום בשני בתי משפט של ערכאה ראשונה וכן בית משפט צבאי לערעורים ובית משפט הדין במעצרים מנהליים, הפועל במחנה עופר ובכלא קציעות. חלק הארי של פעילות מערכת בתי המשפט הצבאיים מתקיים בשני בתי המשפט הצבאיים של ערכאה ראשונה – ביהמ"ש הצבאי שומרון שבמחנה סאלם בצפון הגדה המערבית וביהמ"ש הצבאי יהודה שבמחנה עופר סמוך לרמאללה. אלה מפעילים גם ארבעה אולמות של דיוני מעצר המהווים "סניפים" שלהם בתוך תחומי מדינת ישראל: בצומת ג'למה, בפתח תקווה, בירושלים ובאשקלון.

זכויות ההליך ההוגן בבתי המשפט הצבאיים

חזקת החפות

חזקת החפות היא העיקרון הקובע כי אדם מוחזק כחף מפשע עד אשר הוכחה אשמתו מעל לכל ספק סביר. שיפוטם של אזרחים הנחשדים בחלקם במעורבות בפעילות נגד צה"ל ו/או מדינת ישראל בידי בית משפט צבאי טומן בחובו מלכתחילה בעיה הנוגעת לחזקת חפות. קציני צבא היושבים בדין אינם יכולים להתנתק באולם מזהותם – הן כישראלים והן כאנשי צבא – והם שופטים את מי שנתפס כאויבם – אנשים להם מיוחסת מעורבות בפעילות של ארגונים פלסטיניים.

תחיקת הביטחון אינה מתייחסת כלל לחזקת החפות בבתי המשפט הצבאיים. אולם, בחינה של נתוני ההרשעה והזיכוי שנמסרו על-ידי יחידת בתי המשפט הצבאיים עצמה מלמדת על יחסה מערכת זו לחזקת החפות: מבין 9,123 תיקים שהסתיימו בבתי המשפט הצבאיים בשנת 2006, ב-23 תיקים בלבד – שהם 0.29% מהתיקים שהגיעו להכרעה – נמצא הנאשם זכאי לחלוטין.

על יחסה של המערכת לחזקת החפות ניתן ללמוד גם מהנתונים בדבר שחרור עצורים ממעצרים (בטרם הוגש נגדם כתב אישום): לפי נתוני צה"ל, בסוף שנת 2006 הוחזקו במעצר **שני שלישים** מהנאשמים שעניינם היה תלוי ועומד בבתי המשפט הצבאיים. ב-118 דיונים להארכת מעצר בהם צפו משקיפי "יש דין", אירע רק פעם אחת שאדם שוחרר ממעצרו. כל אחד מן הדיונים הללו, שבמסגרתם הוארכו מעצריהם של חשודים ב-10.2 ימים בממוצע, ארך בממוצע **שלוש דקות וארבע שניות בלבד**. מעצרים של חשודים המובאים אל אולמות בתי המשפט הצבאיים מוארך אם כן כמעט תמיד, בדיונים שמשכם קצר מאוד. לדיונים שעסקו בהארכת מעצר עד תום ההליכים (מעצר שעשוי להמשך אף למעלה משנה ומשנתיים) הוקדש, בממוצע, פרק זמן קצר עוד יותר: **דקה אחת ו-54 שניות**. בכל אחד מהדיונים הללו, בהם צפו משקיפי יש דין, קיבל בית המשפט את בקשת התביעה להאריך את מעצר החשודים עד תום ההליכים. פחות משתי דקות הספיקו לשופטים כדי לשלוח אדם למעצר עד תום ההליכים המשפטיים בעניינו.

המלצות

- יש להפסיק את הצבתם של אנשי מילואים שהם עורכי דין לתפקידי שיפוט בבתי המשפט הצבאיים, ותחת זאת למנות שופטים-עמיתים במילואים כנהוג בבתי הדין הצבאיים.
- יש להתאים את מספר השופטים הצבאיים היושבים בדיוני מעצר ואת המתקנים בהם נערכים דיונים אלה כך שתינתן לנאשם הזדמנות מספיקה להתגונן נגד הדרישה להאריך את מעצרו.

פומביות הדיון

עיקרון פומביות הדיון הוא אחד העקרונות החשובים ביותר בסל זכויות ההליך ההוגן. ללא פומביות אין ביקורת ציבורית וללא ביקורת ציבורית גדל החשש לעיוות דין. יחד עם זאת, פומביות הדיון איננה עקרון מוחלט וכל שיטות המשפט, ובהן המשפט הבינלאומי, מתירות להגבילה במקרים מסוימים – מצומצמים על פי טבעם – לטובת אינטרסים אחרים, ובראשם הגנה על קטינים והגנה על ביטחון המדינה, או מקום שביית המשפט סבור שהגבלת הפומביות תשרת את הצדק.

על אף שתחיקת הביטחון קובעת כי הדיונים בבתי המשפט הצבאיים יהיו פומביים, מוטלות מגבלות קשות על המבקשים לבוא בשערי בתי המשפט: **משפחותיהם של הנאשמים והעצורים מורשות לשלוח שני נציגים בלבד לדיונים המתקיימים בעניין יקיריהם ואנשים אחרים המבקשים לצפות בדיון, שאינם קרובי משפחתם של הנאשמים והעצורים, נדרשים לבקש מראש אישור מקצין זוטור ביחידת בתי המשפט, המחליט על-פי שיקול דעתו.** זאת ועוד, חלק מהדיונים להערכת מעצר מתקיימים בשלוחות של בתי המשפט הצבאיים בשטח מדינת ישראל. במסגרת מדיניות הסגר על השטחים אין ישראל מתירה על-פי רוב למשפחות העצורים ולסנגוריהם להגיע לדיונים אלה. בנוסף, פסקי הדין של בתי המשפט הצבאיים אינם מתפרסמים בפומבי.

השילוב בין ההגבלות בפועל על נוכחות קהל בבתי המשפט הצבאיים לבין אי-פרסומם של פסקי הדין שניתנים בהם יוצר מערכת משפטית המתנהלת רחוק מהעין הציבורית ועל-כן גם חסרה באופן ממשי בביקורת ציבורית.

המלצות

- לסגור לאלתר את שלוחות בתי המשפט הצבאיים שבשטח מדינת ישראל ולקיים את כל דיוני בתי המשפט הצבאיים בתוך תחומי השטחים הכבושים.
- להסיר כל מגבלה על נוכחות קרובי משפחתם של נאשמים ועצורים שעניינם מובא בפני בית המשפט.
- להסדיר בנהלים כניסת קהל (ולא רק בני משפחה של נאשמים) לדיוני בתי המשפט הצבאיים ללא צורך באישור מוקדם כלשהו.
- להתאים את מתקני בתי המשפט הצבאיים ואת תקני האבטחה לנוכחות מוגברת של קהל.
- לפרסם את פסקי הדין של בתי המשפט הצבאיים ולתרגמם לערבית ולאנגלית.

הזכות לדעת את האישום

המשפט הבינלאומי מציב שתי דרישות עיקריות הנוגעות לזכותו של נאשם לדעת מה הם האישומים נגדו: על נאשם לקבל לידיו באופן מידי ובשפה המובנת לו את פרטי האישומים נגדו. תחיקת הביטחון בעניין זה מתעלמת משתי הדרישות גם יחד.

כתיב האישום נמסרים לנאשמים המוחזקים במעצר ולסנגוריהם רק בעת הדיון בדרישה למעצר עד תום ההליכים – לאחר שכתב האישום כבר הוגש לבית המשפט – ובשפה העברית בלבד, אף שאינה שגורה בפי רוב הנאשמים וחלק מסנגוריהם. כתוצאה מכך נדרשים חלק מהסנגורים לחפש באולם אדם שיתרגם עבורם ועבור לקוחותיהם את האישומים מפניהם הם נדרשים להתגונן.

חמורה במיוחד המדיניות הנהוגה בשנים האחרונות בבית המשפט שומרון, לפיה נדרש הנאשם להשיב מיד לבקשת התביעה למעצרו עד תום ההליכים. בקשות לדחייה לשם לימוד החומר נענות בשלילה. כך נדרש הסנגור להתייחס לבקשת התביעה מבלי שיכיר כלל את חומר החקירה נגד מרשו. סנגורים שאינם קוראים עברית נאלצים להסתמך על תרגום חפוז של עיקר פרטי האישום מפי אחד מבאי בית המשפט.

מהממצאים בעניין זה עולה כי נאשמים רבים אינם מודעים באופן מלא לטיב האישומים נגדם ואינם מכירים את פרטיהם. במיוחד הדברים אמורים בנאשמים שסנגוריהם אינם בקיאים בשפה העברית. מאות נאשמים מוחזקים במעצר עד תום ההליכים מבלי שהתקיים דיון רציני ומעמיק באשר להתקיימות התנאים למעצרו.

המלצות

- על בית המשפט שומרון לחדול מהדרישה להשיב לבקשה בדבר מעצר עד תום ההליכים ביום קבלת כתב האישום, ולדחות את הדיון למועד שיאפשר לסנגור ללמוד את כתב האישום ואת תיק החקירה ולטעון, במידת הצורך, נגד הארכת המעצר עד תום ההליכים.
- יש לתרגם את כל כתבי האישום המוגשים בבתי המשפט הצבאיים לשפה הערבית.
- כתב אישום מתורגם לערבית יישלח מייד עם השלמת ניסוחו ולפחות 72 שעות לפני מועד הדיון במעצר עד תום ההליכים, הן לנאשם (במקום מעצרו או בביתו) והן לבא-כוחו. זאת על-מנת שסנגורו של הנאשם יספיק לצלם את חומר החקירה וללמוד אותו טרם מועד הדיון בדבר הארכת המעצר עד תום ההליכים.

הזכות לייצוג בידי סנגור והזכות להכין הגנה יעילה

אף שנהוג להתייחס לזכות לסנגור ולזכות להכנת הגנה יעילה כזכויות נפרדות, שתי הזכויות שלובות זו בזו: אין כל טעם לשכור את שירותיו של סנגור בהעדר תנאים שיאפשרו לו להכין את ההגנה על לקוחו בצורה ראויה ומועילה.

מתצפיות "יש דין" באולמות בתי המשפט עולה כי מרבית העצורים והנאשמים זוכים לייצוג של סנגור. עם זאת, המפקד הצבאי – עליו חלה החובה לממן במקרים מסוימים את הגנתם של נאשמים חסרי אמצעים – נוטה לנצל לצורך זה את שירותיהן של עמותות פלסטיניות הפועלות כמעין "סנגוריה ציבורית" עבור עצורים ונאשמים בבתי המשפט הצבאיים, אך אינן ממומנות בידי צה"ל.

ישראל מצרה את צעדיהם של עורכי הדין ומגבילה את יכולתם להעניק הגנה יעילה ללקוחותיהם: עורכי דין פלסטינים אינם מורשים על-פי רוב לבקר את לקוחותיהם הכלואים בישראל; עורכי דין ישראלים ותושבי מזרח ירושלים המבקרים במתקני הכליאה שבתוך ישראל חשופים לעיתים קרובות לטרטורים. התנאים בהם הם נאלצים להיפגש עם לקוחותיהם אינם מעודדים ביקור אצל לקוחותיהם, מקשים על הכנת ההגנה המשפטית ומעוררים חשש בדבר הפרת החיסיון החל על-פי חוק על התקשורת שביניהם.

תובע צבאי לשעבר העריך כי חוקרי השב"כ מטילים צווים למניעת מפגש עם עורך דין על כששים אחוזים מהעצורים. תוקף צווים אלה עשוי להגיע לחודש ימים מרגע המעצר; במקרים רבים מאריכים בתי המשפט את מעצרו של חשודים על סמך חומר חסוי שמוגש לעיון השופט לבדו; לאחר שמוגש כתב אישום, מקבלים הסנגורים את חומר החקירה כשהוא כתוב כמעט כולו בעברית, שפה שאינה שגורה בפי רובם. במקרים בהם כוללות הראיות חומר חקירה של השב"כ הוא נמסר לעתים רק בעקבות דרישה מיוחדת וכעבור פרק זמן. הפסיקה והחקיקה העדכניות אינן נגישות לעורכי הדין – פלסטינים וישראלים כאחד – דבר הפוגע בהכנתה של ההגנה וביכולתם לשקול באורח ענייני את האפשרויות העומדות לרשות לקוחותיהם ולייעץ להם בהתאם.

לפיכך, הדרישה כי נאשמים יזכו לייצוג של סנגור מתקיימת ברמה הפורמאלית בלבד, ולא במובנה המהותי: הנאשמים והעצורים המובאים להארכת מעצר בבתי המשפט הצבאיים אינם זוכים, על אף הסנגורים המייצגים אותם, להגנה המשפטית המיטבית להם זכאים.

המלצות

- על צה"ל להחזיק את העצורים והנאשמים הפלסטינים במתקני כליאה בתחומי הגדה המערבית בהתאם לדרישות המשפט הבינלאומי.
- לחלופין וכל עוד ממשיכה ישראל לאסור על אזרחים פלסטינים להיכנס תחומה, עליה להנפיק לעורכי הדין הפלסטינים היתרי כניסה שיאפשרו להם לבקר את לקוחותיהם במקומות החזקתם. מניעת היתר כזה מעורר הדין צריכה להיות החרג, ולא הכלל, ולהיעשות רק במקרים נדירים בהם לא ניתן להימנע מכך.
- על שב"ס לתקן את נהליו באופן שיצמצם למינימום ההכרחי את משך ההמתנה של עורכי דין במתקני הכליאה.
- יש להסיר את החשש מפני האזנה לשיחות בין עורכי דין ללקוחותיהם במתקני הכליאה. לצורך כך יש לסלק את שפופרות הטלפון דרכן הם נאלצים לשוחח כיום ולספק תנאים המאפשרים שיחה חופשית, כגון הפרדה של רשת בין עורך הדין ללקוחו.
- יש לאפשר לעורכי דין פלסטינים למנות שליחים שיוכלו לצלם עבורם את חומר החקירה במשרדי התביעה שבבתי המשפט הצבאיים.
- יש להגדיל את מספר מכוונות הצילום העומד לרשות עורכי הדין לצורך צילום חומר החקירה, ולשקול לבטל את חובת התשלום עבור ביצוע הצילומים.

- יש לתרגם כתבי אישום וחומר חקירה באופן קבוע לשפה הערבית.
- יש להורות לתביעה הצבאית להעמיד באופן קבוע את מסמכי החקירה של שירות הביטחון הכללי לרשות הסנגורים יחד עם יתר חומרי החקירה, וזאת מיד עם הגשת כתב האישום.
- יש לפרסם באורח סדיר ונגיש לכל את פסיקת בתי המשפט הצבאיים, הן של ערכאה ראשונה והן של ערכאת הערעור. על פרסום זה להופיע בשפות ערבית ועברית לכל הפחות ואת האחריות לביצוע המשימה יש להטיל על יחידת בתי המשפט הצבאיים ולא על הפרקליטות הצבאית, המופקדת על התביעה.
- יש לפרסם באופן קבוע את תחיקת הביטחון על תיקוניה ועל העדכונים שמבוצעים בה, בשפה הערבית ובאופן נגיש לסנגורים ולציבור בכלל.

הזכות למשפט ללא שיהוי

הסטנדרטים במשפט הבינלאומי מחייבים לשפוט את הנאשם "בהקדם", "ללא שיהוי שאינו מוצדק" ובתוך פרק זמן סביר. בתי המשפט הצבאיים רחוקים מלקיים דרישות אלה.

תחיקת הביטחון מתירה החזקה של חשוד במעצר במשך שמונה ימים לפני הבאתו בפני שופט, ומסמיכה את השופטים להאריך מעצרו של חשוד שוב ושוב עד לסך של תשעים יום – וכפליים מזה באישור של שופט בית המשפט הצבאי לערעורים. תחיקת הביטחון אינה מטילה מגבלות כלשהן על משך הזמן בו ניתן להחזיק אדם במעצר מרגע שהושלמה חקירתו ועד להגשת כתב האישום נגדו, או על משך החזקתו במעצר מרגע שהוגש נגדו כתב אישום ועד לתחילת הדיונים במשפט. ההוראה היחידה לעניין מעצר לאחר הגשת כתב אישום קובעת כי יש לסיים את המשפט עד שנתיים לאחר הגשת כתב האישום (זאת לעומת תשעה חודשים בבתי המשפט בישראל). גם בעניין זה ניתנת לשופט בית המשפט הצבאי לערעורים הסמכות להמשיך ולהאריך עוד את מעצרו של הנאשם, כל עוד לא הסתיים משפטו.

כתוצאה מכך מתמשכים ההליכים המשפטיים זמן רב ביותר. משקיפי יש דין תיעדו את פרקי הזמן שבין מועדי הדיונים בהם נכחו למועדים הבאים שנקבעו באולם: פרק הזמן הממוצע בין דיון במעצר עד תום ההליכים להקראת כתב האישום (הדיון הראשון במשפט) עמד על 61 יום; פרק הזמן בין ההקראה לדיון הבא במשפט – 51 יום בממוצע במקרים של נאשמים הנתונים במעצר ו-71 יום בממוצע במקרים של נאשמים שאינם נתונים במעצר; פרק הזמן הממוצע שחלף בין דיון לדיון בשלבים שלאחר הקראת כתב האישום בעניינם של נאשמים הנתונים במעצר – תזכורות, הוכחות, הכרעת דין וכד' – עמד על 52 יום.

בשנת 2006 החזיקה ישראל במעצר עד תום ההליכים כ-1,800 עצורים לתקופה של עד שנה ו-189 עצורים לתקופה של למעלה משנה. הנתונים לגבי חמש השנים הקודמות חמורים עוד יותר: כך למשל, בשנת 2001 הוחזקו 231 עצורים עד תום ההליכים במעצר במשך למעלה משנה (ו-85 מהם במשך למעלה משנתיים) ובשנת 2004 הוחזקו 671 עצורים עד תום ההליכים במעצר למשך למעלה משנה (78 מהם במשך למעלה משנתיים).

המלצות

- יש לתקן את הצו בדבר הוראות ביטחון כך שיגביל באורח ניכר את פרקי הזמן בהם ניתן להחזיק אדם במעצר בעת חקירתו ולאחר הגשת כתב האישום נגדו.
- יש לתקן את הצו בדבר הוראות ביטחון כך שייקבע משך זמן מרבי להחזקתו של אדם במעצר עד תום חקירתו ולהחזקתו במעצר עד להגשת כתב האישום נגדו, וכן משך זמן מרבי מרגע הגשת כתב האישום ליום תחילת הדיונים, ומשך זמן מרבי בין דיון לדיון.
- יש להוסיף באופן מידי תקני כוח אדם לתביעה הצבאית ולבתי המשפט הצבאיים כדי למנוע את התמשכות ההליכים המשפטיים מחד ואת הלחץ המופעל על נאשמים להגיע להסדרי טיעון עם התביעה מאידך.

זכות טיעון והצגת ראיות

משפט הוכחות כהלכתו, הכולל השמעת טיעונים, מסירת עדויות, בחינת ראיות והשמעת סיכומים, כמעט שאינו מתקיים בבתי המשפט הצבאיים. בשנת 2006 למשל, הסתיים בבתי המשפט הצבאיים הדיון ב-9,123 תיקים. רק ב-130 מהתיקים הללו, שהם 1.42% – התקיים משפט הוכחות מלא. תחת זאת, מבוססת פעולת בתי המשפט הצבאיים על הסדרי טיעון: לדברי התובע הצבאי הראשי מסתיימים כ-95% מהתיקים בבתי המשפט הצבאיים בהסדרי טיעון.

הצדדים בבתי המשפט הצבאיים נדחפים להסדרי טיעון משורה של סיבות. כתוצאה מהשילוב בין שיטות החקירה הנהוגות בשב"כ – והכוללות על-פי דוחות של ארגונים לזכויות האדם איומים ואמצעי חקירה פיזיים – לבין האיסור המוטל על עצורים רבים להיוועץ בעורך דין במהלך חקירתם, מגיעים רבים מהנאשמים לבית המשפט לאחר שהודו בעבירות המיוחסות להם או הופללו בידי אחרים; עומס התיקים הרב בבתי המשפט מביא את כל הצדדים – סנגורים, תובעים ושופטים – לשאוף להסדרי טיעון כדרך מהירה לסיום הטיפול בתיק; סנגורים המייצגים בבתי המשפט הצבאיים חשים כי ניהול משפט הוכחות מלא, הכולל זימון עדים והגשת ראיות, גורר על-פי רוב ענישה מחמירה הרבה יותר, מעין "עונש" שמטיל בית המשפט על נאשם שלא הגיע הסדר טיעון; על כל אלה נוסף חוסר האמון שרוחשים נאשמים פלסטינים ובני משפחותיהם למערכת המשפט הצבאית, והעדפתם להגיע להסדר טיעון ולא להותיר את הכרעת הדין בידי השופט.

כתוצאה מכל האמור לעיל **החליפו למעשה הסדרי הטיעון את ההליך המשפטי המלא** בבתי המשפט הצבאיים.

תרגום

על אף שבתי המשפט הצבאיים בשטחים נועדו לשפוט אזרחים שלשונם ערבית, מתנהלים ההליכים בבתי משפט אלה כולם בשפה העברית. בכדי לתרגם לערבית את הנאמר בדיונים, לטובת הצופים בהם, ובכדי לתרגם לעברית את דברי הנאשמים, מחזיקה יחידת בתי המשפט הצבאיים מערך של מתורגמנים, מרביתם חיילים בשירות חובה.

חלק מהמתורגמנים – אם לא מרביתם – משתדלים, כך נראה, לעשות מלאכתם נאמנה. עם זאת, בחירתו של צה"ל להסתמך על כוח אדם זול המורכב בעיקרו מחיילים בשירות חובה ללא רקע מקצועי כלשהו – אם בתחום המתורגמנות בכלל ואם בתחום הצר יותר של מתורגמנות משפטית – והלומדים את מקצועם תוך כדי עבודה, פוגעת קשות בהיקף התרגום ובאיכותו. משקיפי "יש דין" העריכו את היקף התרגום שסיפקו מתורגמנים באולמות המשפט במהלך מאות דיונים. ב-35% מהדיונים התרשמו המשקיפים כי התרגום היה "חלקי או מרושל" ובחמישה אחוזים נוספים לא בוצע תרגום כלל.

על קירות האולמות בבית המשפט שומרון תלויים עותקים של מסמך שכותרתו "פקודות קבע למתורגמנים" מטעם נגד בית המשפט. במסמך מפורטות חובותיהם של המתורגמנים לפני יום הדיונים, במהלכו ולאחריו. 12 סעיפי המסמך עוסקים בהרחבה בתפקידים המוטלים על המתורגמנים והקשורים בהשלטת סדר באולם – סדרי הכנסת עצורים לאולם, חילופין בין מתורגמנים, ניקיון האולם וכדומה – אך אין בו ולו אזכור אחד של חובותיהם ביחס למלאכת התרגום עצמה. דובר צה"ל עצמו אישר כי ליחידת בתי המשפט הצבאיים אין נהלים או הוראות כתובות כלשהן בנוגע לתרגום הדיונים ומסמכים שונים. עובדה זו מלמדת על יחסה המזלזל של המערכת הצבאית לחובתה לוודא כי נאשם העומד לדין או עצור שהתביעה מבקשת להאריך את מעצרו יבינו באורח מלא את המתרחש בדיונים המתקיימים בעניינם.

המלצות

- על מערכת בתי המשפט הצבאיים לקבוע נהלים מקצועיים ברורים לשירותי התרגום באולמות.
- יש להפסיק את השימוש בחיילים סדירים כמתורגמנים ולשכור את שרותיהם של בעלי מקצוע, כנהוג בבתי המשפט במדינת ישראל.
- עד שיוחלפו חיילים אלה במתורגמנים מקצועיים יש לשחררם מהתפקידים הקשורים בשמירת הסדר באולם, ולהכשיר אותם לתפקידים באמצעות קורס מקצועי מקיף, סמוך כל האפשר למועד גיוסם.

קטינים

על-פי תחיקת הביטחון, נחשבים פלסטינים לקטינים כל עוד לא מלאו להם 16 שנים. נערים שגילם 16-18 שנים נחשבים לבגירים ונשפטים ככאלה. זאת ועוד, על פי תחיקה זו ייקבע גזר דינו של אדם שביצע עבירה בהיותו קטין על פי גילו בעת מתן גזר הדין – ולא על פי גילו בעת ביצוע העבירה.

ביחידת בתי המשפט הצבאיים אין נתונים בדבר מספר הקטינים שנשפטו באולמותיה. עם זאת, בשנים 2006-2001 היוו הקטינים (עד גיל 18) כארבעה עד שישה אחוזים מכלל הפלסטינים שהוחזקו במעצר ובמאסר בידי צה"ל ושב"ס, וניתן לשער כי נפח הטיפול של בתי המשפט בעניינם היה דומה.

המשפט הבינלאומי בדבר זכויות האדם מעניק הגנות מיוחדות לקטינים העומדים לדין, ומדגיש את הצורך להעניק להם יחס מיוחד, להעדיף ענישה המקדמת את שיקומם ולכבד את פרטיותם. כמו כן מדגיש גוף משפט זה את הצורך להעניק הכשרה יסודית ומתמשכת לאנשי מקצוע הבאים עימם במגע – שופטים, תובעים, קציני

משטרה וכדומה. צה"ל נמנע מהקמתו של בית משפט מיוחד לנוער, כמו זה הפועל בישראל, ולפיכך קטינים פלסטינים עומדים לדין בבתי המשפט הצבאיים הרגילים, ובמסגרת הליכים משפטיים זהים לאלו של בגירים; התובעים והשופטים בבתי משפט אלה לא הוכשרו כלל לטיפול בקטינים. נוסף לכך, אין בתי המשפט הצבאיים נוהגים "לסגור את דלתותיהם" בעת הדיון בעניינם של קטינים, על אף שתחיקת הביטחון מאפשרת זאת.

משקיפי "יש דין" צפו ב-48 דיונים בעניינם של קטינים. רק ב-13 מהם צוינה במהלך הדיון העובדה כי העצורים או הנאשמים הם קטינים. כאשר הוזכרה עובדה זו, נגע הדבר כמעט תמיד לשיקוליו של בית המשפט בנוגע לקבלתו או דחייתו של הסדר טיעון שהוצע.

המלצות

- יש לתקן את תחיקת הביטחון כך שאדם יוגדר כקטין עד שימלאו לו 18 שנים.
- יש לתקן את סעיפים 4 ו-5 לצו בדבר שיפוט עבריינים צעירים, כך שהמועד הקובע לעניין ענישתם של קטינים יהא תאריך ביצוע העבירה ולא מועד מתן גזר הדין.
- יש להקפיד על סגירת דלתות בית המשפט בדיונים הנוגעים לקטינים.
- יש להקים ערכאות מיוחדות לשיפוט נוער, בהן ישרתו תובעים ושופטים שעברו הכשרה מיוחדת בתחום זה.
- עד לכינון ערכאה שיפוטית לנוער, יש לקיים הפרדה מוחלטת בין בגירים לקטינים באולמות בתי המשפט הצבאיים.